

Gode mennesker kan også handle ondt

Forråelse af velfungerende personalegrupper kan ske i løbet af få uger, i nogle tilfælde få dage, siger psykolog Dorthe Birkmose. Hun er forfatter til en ny bog om det tabubelagte emne: ondskab i det socialfaglige arbejde

Af Thomas Davidsen, redaktionen@sl.dk
Illustration: Rasmus Meisler

Det starter i det små. Man føler afmagt i en svær situation. Man mærker en svag impuls til at hæve stemmen, ignorere, straffe, skælde ud, konfrontere, være hårdhændet. Det første lille skridt er taget i forrælsesprocessen.

Jo hyppigere impulserne forekommer, jo kraftigere de er, og jo mere man forsøger at bortforklare, legitimere eller glemme dem, desto tættere kommer man på næste skridt, hvor man begynder at handle på dem.

Den ene forholdsvist uskyldige handling tager den næste lidt mindre uskyldige handling med

sig. I denne fase er det en stor fristelse at bekræfte sig selv i, at ens handlinger er i orden, fordi den meget ubehagelige følelse af afmagt forsvinder i det øjeblik, man tager magten.

Pludselig, uden man har lagt mærke til det, er fornærmethed, irritation, aggression og fjendebiler blevet en del af arbejdslivet.

En helt almindelig, som udgangspunkt ikke spor ondskabsfuld gruppe socialarbejdere, som alle er gået ind i faget for at hjælpe andre mennesker – i den gode sags tjeneste – er godt i gang med at blive magtmisbrugere.

Men hvorfor ender mennesker, der ønsker at gøre godt, med at gøre ondt? Det er det store spørgsmål, der bliver stillet i psykolog Dorthe Birkmoses nye bog 'Når gode mennesker handler ondt – tabuet om forræelse' (Syddansk Universitetsforlag, 2013).

'Det er en bog, du ikke vil læse', står der i introduktionen. Måske har du heller ikke lyst til at læse denne artikel. For magtmisbrug, forræelse og ondskabsfulde handlinger er ikke noget, vi kan lide at tale om. Især ikke hvis vi er en del af et pædagogisk miljø, hvis grundlæggende værdier handler om det stik modsatte. Og da slet ikke hvis vi skal se på fænomenet som det, det ifølge Dorthe Birkmose er: Et fænomen, vi alle bærer kimen til, blot fordi vi er mennesker.

– Tanken om ondskab er pinefuld at forholde sig til. Det er forståeligt, at den er blevet et tabu. Men vi bliver ikke bedre mennesker af udelukkende at fortælle gode historier, og vi kommer ikke ondskaben til livs ved at lade som om, den ikke eksisterer, siger Dorthe Birkmose.

Her går det godt

Hendes arbejde består i at tage rundt i landet for at undervise og supervisere personale, hvis borgere har medfødte eller erhvervede hjerneskader, udviklingsforstyrrelse eller sindslidelser. De

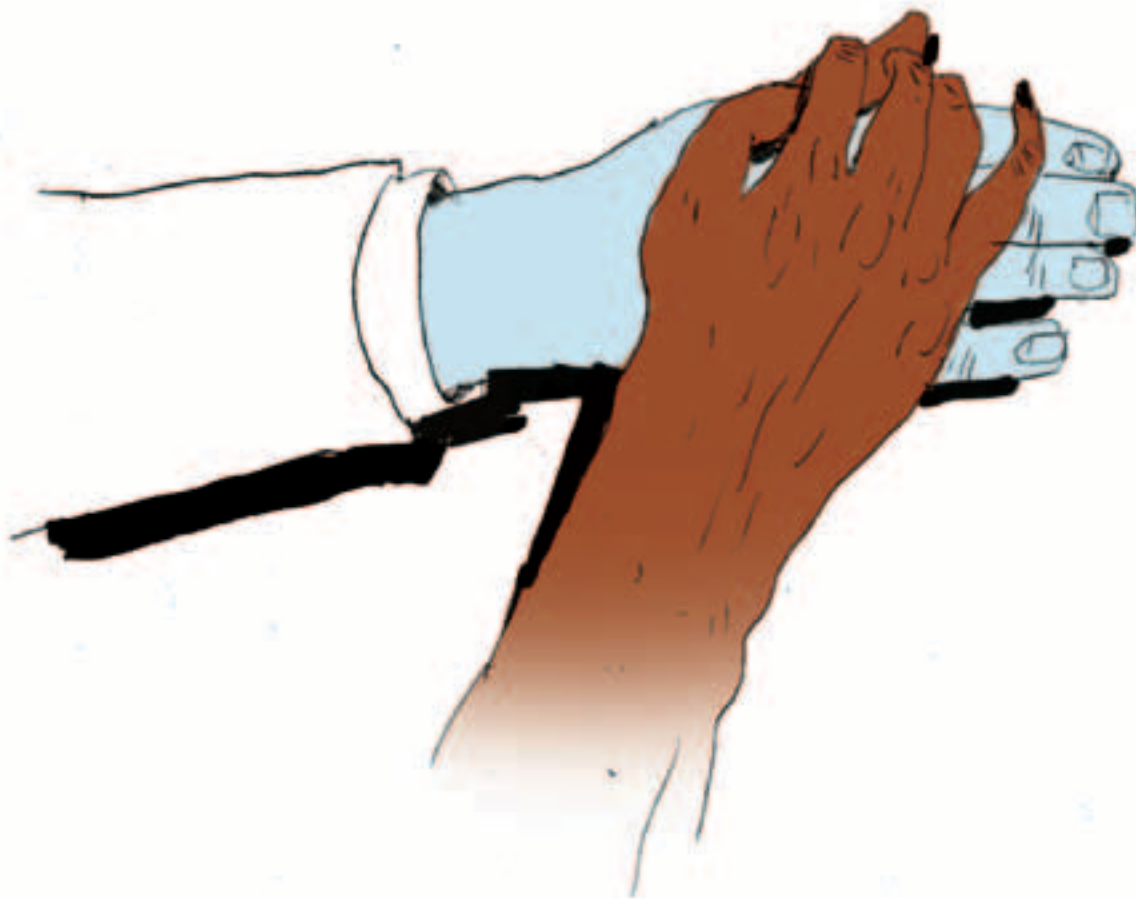

Diskuter på facebook

Du har magten – hvordan håndterer du den?

Som socialpædagog har du i høj grad magten over brugeren eller borgeren. Men hvornår har du sidst overvejet, hvordan du dybest set håndterer den? Hvornår har du sidst været i tvivl om det?

Deltag i debatten på facebook / se hvordan på www.sl.dk/facebook

senere år har hun undervist medarbejdere og ledere i forråelsesrisikoen, og bliver derfor indimellem tilkaldt, når den er der.

– Forråelse af personalegrupper er et enormt problem, som man i branchen ikke tør stå ved. Jeg superviserer fortrinsvis i komplicerede sager, hvor personalet føler sig afmægtigt. Eftersom forræde strategier og udsagn om de mennesker, der har brug for hjælp, mere end noget andet skyldes en følelse af afmagt, så har jeg været på mange arbejdspladser, hvor man er kommet langt hen i forråelsesprocessen, siger Dorthe Birkmose.

Den officielle historie om magtanvendelse i det socialfaglige arbejde, som er baseret på tilfreds-undersøgelser i udvalgte institutioner, er, at her går det godt. Og så er det i øvrigt op til medierne at grave de sager frem, hvor det går skidt.

– Jeg skal være den første til at støtte, at man forholder sig kritisk til medierne, men man bør samtidig forholde sig lige så kritisk til de mange officielle undersøgelser, der siger, at alt er godt.

– Jeg har på forskellig vis kendskab til flere af de steder, der er blevet hængt ud i medierne, og det er min vurdering, at journalisterne ofte kommer tættere på sandheden end de officielle undersøgelser, siger Dorthe Birkmose, som mener, at vi generaliserer de gode historier, og betragter de dårlige som enkeltstående tilfælde.

– Når de dårlige historier officielt bortforklares, så er det op til medierne at grave de dårlige sager frem og finde 'de skyldige'. De bliver så hængt ud på forsiderne og afskediget, og så tror man, at problemet er løst. Det er det bare slet ikke, for man får ikke stillet spørgsmålene:

– Hvordan bærer vi os ad med at håndtere forråelsen? Hvilken hjælp skal de involverede have?

Det personlige ansvar bliver et spørgsmål om skyld, frem for at være et spørgsmål om at reflektere over egne handlinger. Hvilket naturligvis er meget mere kompliceret og krævende at forholde sig til. Men det er vigtigt, at vi begynder at forholde os til menneskers mangfoldighed og livets kompleksitet. Vi har ikke brug for forenkede og lette løsninger, siger Dorthe Birkmose.

Bange for at stå frem

I arbejdet med bogen henvendte hun sig til alle, hun kunne komme i tanke om for at finde ud af, om der findes undersøgelser af omfanget af forråelse i det socialfaglige arbejde i dagens Danmark. De er stort set ikke eksisterende.

– Det er et vanskeligt felt at forske i, fordi det er et tabuområde og derfor også et minefelt af bortforklaringer og selvbedrag. Derudover påvirker det de observerede at være deltager i et forskningsprojekt, og dermed påvirker det også undersøgelsesresultaterne, forklarer hun.

– En tredje vigtig grund til at der ikke bliver taget fat om det er, at fagfolk – af frygt for at blive beskyldt for at falde en hel branche i ryggen – ikke vil gå ind i problematikken. Jeg har oplevet flere, der kun ønskede at snakke i telefon med mig om emnet. De ville ikke kommunikere på skrift, for de følte, at det var for risikabelt for dem.

– Jeg forstår dem godt, for jeg er selv bekymret for om personalet vil opfatte min bog som en devaluering af deres arbejde. Det er det sidste jeg ønsker. Jeg har den dybeste respekt for det hårde

Forråelse af personalegrupper er et enormt problem, som man i branchen ikke tør stå ved [...] Det er et vanskeligt felt at forske i, fordi det er et tabuområde og derfor også et minefelt af bortforklaringer og selvbedrag

Dorthe Birkmose, psykolog

Jeg har set processen gennemløbe samtlige faser på få uger, og enkelte gange få dage. Måske kan den ske i løbet af få timer. Det afhænger af afmagtens sværhedsgrad og af, hvordan gruppen håndterer situationen

Dorthe Birkmose, psykolog

Alle mennesker kan drives til forråelse og onde handlinger. Blot fordi man handler ondt, er man ikke et ondt menneske. Man er blot et menneske, og alle mennesker kan handle både godt og ondt

Dorthe Birkmose, psykolog

og ordentlige arbejde, der foregår – nogle gange på trods af svære vilkår, siger Dorthe Birkmose.

Det er nemmest at bakke ud

Forråelsesprocessen starter, ifølge Dorthe Birkmose, som hovedregel, når et personale begynder at undlade at handle. At tage ekstra lange pauser, undlade at opsøge borgerne, når de har behov for det, overmedicinere dem.

– Hvis man er ubevidst om, at man føler sig afmægtig i en situation, så er det nemmeste at bakke ud. Man behøves blot at fortælle sig selv, at det er det eneste rigtige at gøre. Når vi handler ondt, bliver vi – for at legitimere handlingen – nødt til at fortælle os selv en historie om, at den er nødvendig. Måske endda at den er god, siger Dorthe Birkmose.

Hendes erfaring er, at forråelsesprocessen generelt foregår i tre trin:

1. Man får impulser til at handle ondt
2. Man handler ondt
3. Man synes, at det onde er godt.

Det er en proces, som kan komme snigende ind af bagdøren over lang tid, men den kan, ifølge Dorthe Birkmose, også gå forbavsende hurtigt.

– Jeg har set processen gennemløbe samtlige faser på få uger, og enkelte gange få dage. Måske kan den ske i løbet af få timer. Det afhænger af afmagtens sværhedsgrad og af, hvordan gruppen håndterer situationen, siger Dorthe Birkmose.

Tre typer misbrug

Man kan, forklarer hun, dele de mange forskellige former for magtmisbrug ind i tre hovedtyper:

1. Idealistisk ondskab, hvor man gør andre ondt, selvom man har gode intentioner.

Birkmose har mødt mange pædagoger, der ud fra et ideal om konsekvenspædagogik, har lavet adfærdsregler for andre og dermed givet sig selv ret til at straffe mennesker, der har behov for hjælp. Ejendele er blevet låst inde, mennesker er blevet forment adgang til fællesarealer eller bortvist fra dagtilbud i ugevis.

2. Egoistisk ondskab, hvor man tager mere hensyn til sig selv end andre.

Birkmose har fornyelig været vidne til en sag, hvor en kommune hyrede et team til at få en hjerneskadet mand til at tabe sig, fordi han havde taget 70 kg på i løbet af kort tid. Afdelingslederen var så opsat på at løse opgaven for kommunen, at et personale, der kunne sætte ham på plads, gik langt over stregen. Man ydmygede og pressede manden, der måtte holde sig vågen om natten for at kunne skaffe sig mad, mens personalet ikke var til stede. Det egoistiske bestod, ifølge Dorthe Birkmose i, at personalet vægtede deres egen opgaveløsning højere end mandens velbefindende.

3. Tankeløs ondskab, hvor man gør andre ondt, fordi man ikke har tænkt sig om.

Et eksempel er et personale, som Birkmose superviserede, der besluttede, at en bruger på et dagtilbud ikke længere kunne arbejde i køkkenet, fordi han ikke kunne leve op til hygiejnekravene. Brugeren blev meget vred, der udspillede sig en konflikt, hvorefter personalet tvang ham til at undskylde for, at han var blevet vred. Tankeløsheden bestod, ifølge Birkmose, i at sende ham bort fra køkkenet uden at inddrage ham, og efterfølgende ydmyge ham ved at tvinge ham til en undskyldning for en naturlig reaktion.

Blot et menneske

Når Dorthe Birkmose snakker om forråelsesprocessen med personalegrupper, sker det ofte – selvom hun gør meget for at undgå det – at nogle hører det, som om hun siger, at 'de' er onde. Hendes budskab er det stik modsatte:

– Alle mennesker kan drives til forråelse og onde handlinger. Blot fordi man handler ondt, er man ikke et ondt menneske. Man er blot et menneske, og alle mennesker kan handle både godt og ondt.

– De processer, som fører til ondsksfulde handlinger, er alle meget menneskelige. Vi snakker jo her om personalegrupper, der før de bliver forræde og begynder at slå, afvise og skælde ud, måske selv er blevet slået på, afvist og skældt ud af deres afmægtige borgere.

Derudover arbejder mange i disse år i en massiv atmosfære af besparelser og fyringer. De oplever dagligt, hvordan den samfundsmæssige forråelse i løbet af finanskrisen og med kommu-

Når man er i stand til at tænke fagligt og nuanceret om de mennesker, man skal hjælpe, så kan man holde til uendeligt mange mentale belastninger. Rummelighed er den mest effektive form for selvbeskyttelse

Dorthe Birkmose, psykolog

nalreformen forhindrer dem i at leve op til deres egne faglige ambitioner. – Som en konsekvens af besparelserne oplever jeg, at ledere oftere end før beder deres medarbejdere om at skru ned for deres faglige ambitioner. Det er altså en direkte opfordring til personalet om at ændre på deres moral ved at skru ned for, hvad brugerne har krav på, siger Dorthe Birkmose.

Der er mange faktorer i spil, som tilsammen giver en forklaring på, hvordan man kan komme til at føle sig tilstrækkeligt handlingslammet og rådvild til at handle ondt, vurderer hun.

– Alle har oplevet impulserne til at handle ondt, og alle kommer til at mærke dem igen. Det store spørgsmål er altså ikke om man har potentialet i sig – for det har man. Det handler derimod om, hvordan man fortolker situationer og impulser.

– Vender man det bebrejdende indad mod sig selv? Vender man det udad mod andre, og giver dem skylden? Eller bruger man sin faglige tænkning, og ser al adfærd som en udtryksform?

I de to første reaktionsmønstre ligger kimen til forræelse. I det tredje ligger for mig at se hele løsningen på at komme forræelsesprocessen til livs, siger Dorthe Birkmose.

At holde fast i fagligheden

'Faglig tænkning' er for hende en særlig måde at tænke på om andre mennesker.

– Når borgere ikke handler, som man ønsker, eller har en problemskabende adfærd, kommer pædagogen meget nemt til at føle sig afmægtig og handlingslammet. I stedet for at strande i selvbebrejdelser eller udadvendt aggression, kan man spørge sig selv og sine kolleger: Hvad er der på færde her? Hvad gør adfærden til en rimelig reaktion i denne situation? Er borgeren stresset? Bange? Man forsøger hele tiden at komme et niveau dybere.

– Når man er i stand til at tænke fagligt og nuanceret om de mennesker, man skal hjælpe, så kan man holde til uendeligt mange mentale belastninger. Rummelighed er den mest effektive form for selvbeskyttelse.

– Hvis man derimod forfalder til at føle sig skyldig eller til at udpege andre skyldige, bliver man

lammet af afmagt og andre destruktive følelser og slidt i stykker på kort tid, siger Dorthe Birkmose.

– Og det er langt fra nogen nem disciplin at bevare fagligheden i en situation, hvor man føler sig presset og rådvild. Der skal en omfattende viden og et stort mentalt overskud til at forblive i den faglige tankegang, samtidig med at man føler sig under hårdt angreb. Mange dage kan det gå fint, og så pludselig bliver man overvældet af angst eller vrede, for vi er jo alle sammen bare mennesker. Og det er menneskeligt at vende afmagt ind eller ud.

– Men bestræbelsen på at holde sig til sin faglighed er i høj grad det, som professionalism handler om i det pædagogiske felt, siger Dorthe Birkmose. ■

